

რანკე და ივანე ჯავახიშვილი
RANKE AND IVANE JAVAKHISHVILI

მერაბ კალანდაძე
Merab Kalandadze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: რანკე, ივანე ჯავახიშვილი
Keywords: Ranke, Ivane Javakhishvili

წინამდებარე ნაშრომი ისტორიოგრაფიულ ხასიათს ატარებს და მიზნად ისახავს გამოარკვიოს, რა გავლენა მოახდინა დიდმა გერმანელმა ისტორიკოსმა ლეოპოლდ ფონ რანკემ გამოჩენილ ქართველ ისტორიკოს ივანე ჯავახიშვილზე. ამ კუთხით საკითხის გაშუქება საინტერესოა და აქტუალურად მიგვაჩნია. 30-იან წლებში ივანე ჯავახიშვილს ბრალს სდებდნენ, რომ რანკეანელი იყო. ეს აზრი გამოთქვეს პროფ. კარლო ორაგველიძემ და პროფ. ნიკო მახარაძემ. ეს მოსაზრება აშკარად სცილდება წმინდა აკადემიურ ჩარჩოებს და გამოკვეთილი პოლიტიკური სარჩული აქვს. ეს არის წმინდა პოლიტიკური ბრალდება, რომელიც მიზნად ისახავს, გააშავოს ქართული საზოგადოების თვალში დიდი ივანე ჯავახიშვილი და ის წარმოაჩინოს, როგორც საბჭოთა ისტორიოგრაფიისათვის სრულიად მიუღებელი ფიგურა, ბურჟუაზიული ისტორიოგრაფიის წარმომადგენელი. შეიძლება ითქვას, რომ აქ ყველაფერი თავდაყირაა დაყენებული. საქმე ისაა, რომ ეს ივანე ჯავახიშვილის, როგორც ისტორიკოსის, დამსახურება უფრო იყო, ვიდრე ნაკლი. ეს ერთი უკიდურესობა იყო. არსებობს სხვა უკიდურესობაც, რომელიც კატეგორიულად უგულებელყოფს რანკეს გავლენას ივანე ჯავახიშვილის შეხედულებების ფორმირებაზე. ორივე ეს უკიდურესობა მიუღებელი უნდა ჩანდეს. როგორც წესი, ქეშმარიტება სადღაც შუაშია. სასურველი იქნებოდა მოგვეძებნა ეს შუალედური გზა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს, ამ საკითხს უფრო დაბალანსებულად მიუდგეთ. მათ შორის, ვინც დიდი როლი შეასრულა ივანე ჯავახიშვილის შეხედულებების ფორმირების პროცესზე, უდავოდ ერთ-ერთ კოლორიტულ ფიგურად გამოჩენილი გერმანელი ისტორიკოსი, ლეოპოლდ ფონრანკე, გვევლინება. მან კატალიზატორის როლი შეასრულა და დააჩქარა ივანე ჯავახიშვილის, როგორც ევროპული ყაიდის მეცნიერის, ჩამოყალიბება. დიდი ივანე ჯავახიშვილის, როგორც პროფესიონალი ისტორიკოსის, ფორმირებაზე გავლენა მოახდინა ორმა გარემოებამ. პირველ ყოვლისა, რა თქმა უნდა, ეს იყო ქართული რეალობა, მეორე – ევროპული ისტორიოგრაფია, რომლის მიღწევებსაც ის ახლოს გაეცნო გერმანიაში, სამეცნიერო მოვლინების დროს. მას მუშაობა უხდებოდა ისეთ დიდ მეცნიერებთან, როგორებიც იყვნენ ჰარნაკი, კარლო კრუმბახერი, ჰაინრიხ ბრიუნერი, კარლ ლამპრეხტი (რანკე

ამ დროს ცოცხალი აღარ იყო, ის 1886 წელს გარდაიცვალა 91 წლის ასაკში). საფიქრელია, რომ გერმანიაში მივლინების დროს ის ახლოს გაეცნობოდა რანკეს მეცნიერულ მემკვიდრეობას. ვფიქრობთ, სავსებით მართლზომიერი უნდა იყოს, რომ რანკეს გავლენამ ივანე ჯავახიშვილზე ყველაზე რელიეფურად იჩინა თავი ქართველი ისტორიკოსის თეორიულ-მეთოდოლოგიურ შეხედულებებში, როგორც ცნობილია, ივანე ჯავახიშვილმა ქართულ ისტორიოგრაფიაში პირველად დანერგა ევროპული მეთოდი წყაროების კრიტიკული შესწავლა და ის დაუდო საფუძვლად საქართველოს ისტორიის მეცნიერულ კვლევას. რა თქმა უნდა, ეს არ იყო შემთხვევითი და, პირველ ყოვლისა, ევროპული ისტორიოგრაფიის, რანკეს გავლენის გამოდახილია. მან, რანკეს მსგავსად, ისტორია თხრობას, რომელიც ძალიან ახლოს იყო სიტყვაკაზმულ ლიტერატურასთან და მის ერთ-ერთ ნაირსახეობად გვევლინებოდა, მეცნიერული ელფერი შესძინა და დააფუძნა წყაროების კრიტიკული განხილვის მეთოდზე. ივანე ჯავახიშვილის მიერ ისტორიის კვლევის ობიექტური მეთოდის გამოყენება საინტერესოა, ცხადია, შემთხვევითი არ ყოფილა და, პირველ ყოვლისა, ევროპული ისტორიოგრაფიის, კერძოდ კი, ლეოპოლდ ფონ რანკეს გავლენის ექოდ შეიძლება გაისმა. რანკე ობიექტურობისა და მიუკერძოებლობის მხურვალე მომხრე იყო. ივანე ჯავახიშვილი, რანკეს მსგავსად, წარსულის ობიექტური აღქმის საკითხში ჰეგელის მომხრედ გვევლინება. ქართველი მეცნიერის ღრმა რწმენით, ისტორიკოსს შესწევს წარსულის ობიექტური აღქმის უნარი. გამოვთქვამთ მეტად ფრთხილ ვარაუდს, რომ დიდი ივანე ჯავახიშვილი ისტორიის „ტოტალური ობიექტურობის“ იდეის მომხრედ შეიძლება მოვიაზროთ. აღსანიშნავია, რომ ამგვარი ხედვა სავსებით აკმაყოფილებდა იმ პერიოდის ისტორიული მეცნიერების მკაცრ მოთხოვნებს. ივანე ჯავახიშვილის თვალში ჰეგელიანურმა მიდგომამ ხომ არ დაჩრდილა მეორე, უფრო პერსპექტიული და საინტერესო, ნეოკანტიანელთა თვალსაზრისი? ამ მიმართულებით კვლევის გაგრძელება ფრიად აქტუალურად წარმოგვიდგენია. ივანე ჯავახიშვილის ღრმა რწმენით, ისტორიას საფუძვლად ედო სამი ფენომენი-რელიგია, ეკლესია და სახელმწიფო. საგულისხმოა, რომ ეს იდეა ლაიტმოტივად გასდევს რანკეს მთელ შემოქმედებას. ხომ არ გვაქვს საქმე რანკეს გავლენის კიდევ ერთ გამოვლინებასთან?

ამ მიმართულებით კვლევის გაღრმავება, ვფიქრობთ, საინტერესო იქნებოდა. მაშ ასე, ივანე ჯავახიშვილის შეხედულებებს შეხების წერტილები აქვს რანკეს შემოქმედებასთან, რაც, შესაძლოა, რანკეს გავლენის შედეგი იყოს. მან განუმტკიცა ქართველ ისტორიკოსს საკუთარი ძალების რწმენა, დაარწმუნა არჩეული გზის მეცნიერულ ფასეულობაში. გაუმყარა ის პოზიცია, რომელიც მას ეკავა. კატალიზატორის როლი შეასრულა და მძლავრი სტიმული მისცა მისი შეხედულებების ფორმირების პროცესს. ამიტომ რანკეს გავლენის გადაჭარბება, ცხადია, არ ღირს, ზედმეტია, ისევე, როგორც მისი გავლენის შეუფასებლობა მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. მაგრამ მიუხედავად ამისა, ივანე ჯავახიშვილის გამოცხადება რანკეანელად, როგორც ეს ხდებოდა 30-იან წლებში, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და საკამათო შეიძლება იყოს. მათ შორის არსებობს სერიოზული განსხვავება, რომელზეც თვალის დახუჭვა ამ საკითხის ადეკვატურ სურათს ვერ გვიხატავს. ივანე ჯავახიშვილის რანკეანელობის გაბათილების მიზნით მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს. დავიწყოთ იმით, რომ სერიოზული განსხვავება არსებობს რანკესა და ჯავახიშვილის მსოფლმხედველობას შორის. რანკეს სახით საქმე გვაქვს ტიპურ კონსერვატორთან, ხოლო ივანე ჯავახიშვილი უფრო ლიბერალური შეხედულებებისაკენ იხრება. რანკესგან განსხვავებით, ივანე ჯავახიშვილი არ შემოიფარგლება მხოლოდ პოლიტიკური ისტორიის თხრობით. მას აინტერესებს სხვა მხარეები, სამართლის ისტორია, ეკონომიკური ისტორია და სხვა. რანკესგან განსხვავებით, ივანე ჯავახიშვილისთვის მიუღებელი იყო ევროპოცენტრისტული მიდგომა რანკესგან განსხვავებით, ივანე ჯავახიშვილისთვის უცხო იყო ძალის კულტი. ამრიგად, ივანე ჯავახიშვილის, როგორც ევროპული ყაიდის ისტორიკოსის, ჩამოყალიბების საქმეში გერმანელი ისტორიკოსის, ლეოპოლდ ფონ რანკეს, გავლენა გამორიცხულად არ მიგვაჩნია. მან კატალიზატორის როლი შეასრულა და დააჩქარა ივანე ჯავახიშვილის შეხედულებების ფორმირების პროცესი, განუმტკიცა რწმენა არჩეული გზის მეცნიერულ მნიშვნელობაზე. ამიტომ რანკეს როლის გადაჭარბება მიზანშეწონილი არ იქნება.

The paper is historiographic and aims to find out the influence of German historian Leopold von Ranke on the works of an outstanding Georgian scholar Ivane Javakhishvili. From this viewpoint, the paper is both interesting and topical. Ivane Javakhishvili was the first to introduce the European method in Georgian historiography. Javakhishvili's approach implied scientific criticism of historical sources. This outstanding scholar made the historical narrative scientific. This approach might have been influenced by Ranke. Apart from the common features, there are certain differences in the attitudes of the two scholars. Javakhishvili never confined his research to political history. Besides, his works were not Europocentric.

